

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2008:

Slatinské doly – město podkarpatských horníků | Co s rusínským kostelíkem v Praze? | Folklorní soubor z Podkarpatské Rusi v Česku | Problémy s odškodněním, 2. část | Jan Roman posílá omluvu Rusínům | Kraj Vysočina pomáhá Podkarpátí | Panenka Maria mluví rusínsky | Čeští kritici o rusínských malířích

O zelených kartách

Ta zpráva proběhla tiskem nedávno: Ministerstvo vnitra navrhuje, aby zelené karty, které Česká republika připravuje pro zájemce ze zahraničí o pobyt a práci v ČR, nemohli získávat Ukrajinci a Vietnamci. Přitom právě odtud, konkrétně z Ukrajiny, přesněji z Podkarpatské Rusi – proudí do Česka nejvíc zahraničních pracovníků. Zákon by měl platit už od ledna a občanům vybraných zemí by měl podstatně usnadnit přístup na tuzemský pracovní trh.

Kdo tuto pasáž dočetl až do konce, patrně už ví, že návrh zákona zatím uchazeče o práci z Ukrajiny v naší zemi z výhod zelených karet nevyčlenil. Takže pro ty, kteří sem např. z bývalé Podkarpatské Rusi budou přijíždět, snad nebudou platit omezující pravidla.

Ale stejně: Kdo na takový „chytrý“ nápad vůbec přišel a proč? (Aby bylo jasno: z této úvahy nevyčleňují ani Vietnamce, pro něž by to bylo neméně fatální, pouze se v souladu s hlavním tématem našeho časopisu věnují problematice Podkarpátí, resp. Rusínů odtud přicházejících.)

Především pro českou ekonomiku by takové opatření bylo vrcholně nepraktické – spousta pracovních odvětví a činností už léta zajišťují právě pracovníci z Ukrajiny potažmo z Podkarpátí. Však také příslušné resorty, např. ministerstva průmyslu a práce a sociálních věcí, s nimi nesouhlasí. „Pokud v návrhu tyto země nebudou, budeme na nich trvat,“ řekl představitel ministerstva průmyslu. Dále: vůči občanům Ukrajiny je to bezdůvodně diskriminační, nespravedlivé a pokořující opatření. Vždyť ti lidé v Česku v dřívě většině poctivě a úspěšně pracují v různých profesích, začlenili se do majoritní společnosti pracovní, ekonomicky i kulturně společensky, přinášejí této zemi pozitivní hodnoty a mnozí z nich tu chtějí zůstat. Což je pro Česko nejspíš pozitivní zpráva. Nemluvě už o tom, že pokud jde o Rusíny, český stát má aspoň částečnou morální odpovědnost za jejich osud po poválečném odtržení od ČSR. Právě v takových případech, jako je tento, by ji měl nejen cítit, ale také uplatnit.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Pozvánka

Srdečně vás zveme na ustavující valnou hromadu
**KLUBU RUSÍNŮ
A PŘÁTEL PODKARPATSKÉ RUSI**
v sobotu 31. ledna 2009 v 10 hodin dopol.
ve společenském sále Domu Národnostních
menšin v Praze 2, Vocelova 3 (stanice Nám. I. P. Pavlova – metro C a tramvaje 4, 6, 10, 22, 23 a další).

Zvolíme řádný výbor Klubu a pohovoříme o činnosti v nejbližším období.

Přípravný výbor Klubu Rusínů
a přátel Podkarpatské Rusi

Pohled na Hoverlu

Všechny děti chtěly hrát na buben nebo na kytaru

Humanitární organizace ADRA vyslala letos v létě 25 svých dobrovolníků do Mukačeva, aby v tamním sirotčinci pomohla rozvíjet aktivitu volného času dětí a přispěla tak k jejich výchově. Životní styl mladé generace vyrůstající v dětských domovech je většinou narušen, nemá pevné sociální vazby ani návyky důležité pro život a životní styl, na sportovní nebo kulturní činnosti tu zpravidla není dost peněz ani zkušeností; a právě v těchto oblastech chtěla ADRA pomoci. Jeden z aktivistů popsal své dojmy.

Život na velkých pokojích je jako by téměř stvořen pro uplatnění „silných osobností“. Snížený počet dětí v dětském domově je dán tlakem města, které nemělo peníze na to, aby tu přes prázdniny zůstalo víc dětí. Proto muselo vedení internátu umístit co nejvíce dětí přes prázdniny do rodin. Tím je také dáno, že zde zůstaly hlavně ty děti, se kterými to je výchovně složitější. Trvalo nám skoro dva dny, než jsme se zorientovali a přijali realitu takovou, jaká je. A začaly se dít věci, které určitě nejsou negativní: Mezi

děti je skupina, která chce něco dělat a ta se už nemohla dočkat, až přijedeme. Kde ze ti Češi jsou? ptaly se nedočkavě.

Při nástupu se děti rozdělily do několika skupin. Odpoledne jsme vždy vyhlásili, kde se konají které aktivity, a děti tam už šly podle vlastního uvážení. Večerní program byl spíš individuální a s menšími skupinkami. Netrápíme se tím, že některé děti se nezapojí do ničeho, a ani je k něčemu nenutíme. Jeden z dobrovolníků, Aleš, absolvent konzervatoře, přišel s nápadem, že bude dětem pouštět klasiku a ony že si budou při tom malovat, co budou chtít. Myslím jsem si, že to mezi takovými dětmi nemá šanci na úspěch. Mýlil jsem se. Jednou jsem měl místnost, ve které děti malovaly. Hrál tam z reproduktorů naplno Beethovenova symfonie – Pastorální. Děti ležely po zemi a všechny malovaly... Byl klid, nikdo nemluvil. A když zůstaly po někom otevřené dveře, jedno z dětí se zvedlo a zavřelo je – aby je nikdo nerušil...

(Pokračování na str. 3)

Podněty k zamyšlení o osudech jednoho kostelíka a obrazu

Nedaleko dlouhá léta chátrajícího, ale nyní už opraveného záměčku v Kinského sadech v Praze, kde sídlí Národopisné muzeum hlavního města Prahy, se nachází půvabný dřevěný kostelík sv. Michala. Původně byl postaven v obci Medveděvo nedaleko Mukačeva, pak byl v roce 1929 rozebrán a na počest 10. výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu převezen do Prahy. Domnívám se, že tak vzácná památka by si zasloužila zapojení do objektu Národopisného muzea, který je pouze asi 100 metrů vzdálen. Mohla by být oplocena a stát se součástí muzejní expozice. Stálo by také za úvahu, že by se prostor pod širým nebem před kostelíkem mohl občas využít k vystoupením rusínských, případně jiných folklorních souborů. Mimochodem, ve stejném roce, kdy byl kostelík znovu postaven v Praze, byl při dostavbě chrámu sv. Víta do stropu katedrály umístěn původní znak ČSR, kde vedle znaků Čech, Moravy, Slezska a Slovenska je dodnes k vidění i znak Podkarpatské Rusi.

V depozitáři Národního muzea v Terezíně je uložen obraz s dramatickým osudem. Zobrazuje T. G. Masaryka a Edvarda Beneše

a v polovině devadesátých let minulého století – po téměř šedesáti letech ukrývání před Maďary a pak sovětskými úřady – byl přivezen do Prahy z Chustu. Po nezbytné restauraci byl pak slavnostně vystaven v rámci Světového kongresu Rusínů v Praze v r. 2001 a v témže roce v hlavní budově Národního muzea na Václavském náměstí. Od té doby však je stále v depozitáři. Může jej vidět jen pár muzejních pracovníků... Domnívám se, že obraz neznámého autora, jenž zdobil kdysi kancelář generálního guvernéra Podkarpatské Rusi v Užhorodě, si zaslouží důstojnější zacházení. Už kvůli dramatickému osudu i památce zachránců: Z Užhorodu byl r. 1938 po záboru města Maďary narychlo odvezen do Chustu (který se stal na pár dní před okupací sídlem guvernéra), kde jej statečný rusínský učitel a československý vlastenec pan Bokotej uschoval. Věřím, že by se obrazu mohla ujmout buď Čs. obec legionářská, Společnosti T. G. Masaryka či Edvarda Beneše a využít k výzdobě (třeba v Lánech nebo ve vile E. Beneše v Sezimově Ústí).

VLASTIMIL SVOBODA

Dřevěný kostelík sv. Michala

Foto archiv

Beseda o dramatickém životě, fotografiích i nové knize

Foto: František Vejr

Na podzimní besedu Společnosti 5. listopadu 2008 jsme tentokrát pozvali několik hostů: Jana Romana, člena naší organizace, užhorodského rodáka a politického vězně 50. let, a Petra Štěpánka a Aleše Kučeru – autora a vydavatele knihy Podkarpatská Rus vás zve. Zájemců se sešlo hodně, nevelký sálek kavárny Domu národnostních menšin v Praze ve Vocelové ulici praskal ve švech (poučení: příště musíme objednat větší sál!). Součástí besedy se staly také dvě fotografické prezentace: výstava fotografií Rudolfa Štursy (připravená pro chystanou publikaci), která byla v rámci besedy otevřena, a představení souboru fotografií Jiřího Vetýšky; kterou připravuje pro příští výstavy v Praze a Jindřichově Hradci. Jiří Vetýška doprovodil svou prezentaci pěkným komentářem. Také tato výtvarná část besedy vzbudila velký zá-

jem a uznání přítomných. Jan Roman hovořil o svém bohatém životě, věznění i o cestách na Podkarpatskou Rus, zamýšlel se nad minulou a současnou situací svého rodiště, kam stále často jezdí, a odpovídal na dotazy posluchačů. Petr Štěpánek vyprávěl o tom, jak vznikla obrazová publikace, jejímž je autorem. Hovořilo se i o současné turistice na Podkarpatskou Rus a značkování turistických cest, které postupně provádí skupina mladých lidí z Česka. Téma vzbudilo zajímavou diskusi. Zájemci – členové SPPR si také mohli se značnou slevou na místě koupit knihu, o níž byla v besedě řeč. (Další zájemci o zmíněnou knihu mohou kontaktovat A. Pilátovou na její e-mailové adrese, shromáždí-li se víc žadatelů, organizačně se vynasnažíme zajistit způsob úhrady a předání.)

(ap)

Akční sleva našich publikací

Vzhledem k tomu, že jsme museli vyprázdnit sklad, kde byly po léta uskladněny naše publikace, nabízíme našim členům jejich nákup na symbolickou cenu. Jde o dvacet dva publikací vydaných do roku 2003.

V seznamu uvádíme i jejich původní cenu. Jedná se o tyto publikace: Pod Karpaty svítá (Pilátová) 15 Kč, Podkarpatsko včera a dnes (Hořec) 20 Kč, Pravda o Podkarpatsku (Hořec) 20 Kč, Minulost a současnost PR (Hořec, Fišer) 25 Kč, PR a Československo (Krofta) 20 Kč, Hledali svou vlast (Vaculík) 25 Kč, Můj útek do bulavu (Demčík) 25 Kč, PR ve století 13–15. (Perfekcij) 20 Kč, Země naděje (Hořec) 20 Kč, PR očima Čechů (Budín) 25 Kč, Rusíni

a jejich vlast (Magocsi) 25 Kč, Podkarpatsko a jeho vztah k ČSR (Beneš) 25 Kč, Podkarpatský Rusín v boji za svobodu (Richter), 45 Kč, Stř. Evropa a PR (sborník) 40 Kč, Dokumenty o PR (Hořec) 40 Kč, Podkarpatsko–rusínská otázka (Hanak) 25 Kč, První roky svobody (Hořec) 35 Kč, Vznik ČSR 1918 a PR (sborník) 59 Kč, Politická situace na PR (Nečas) 35 Kč, Mezi Huculy (Brtníková–Petříková) 60 Kč, Chléb na stole (Hořec) 60 Kč, Vítř s polonin (Zatloukal) 59 Kč, Na poloninách (Tomeček) 60 Kč.

Pro maximální zjednodušení zaslání poštou volíme tento postup: V případě zájmu vyberte z tohoto seznamu **šest jakýchkoliv publikací** (i stejných) a za ty zaplatíte **pouhých 100 Kč**

a ještě je dostanete **bez dalšího poplatku** poštou.

Seznam vámí vybraných publikací a 100 Kč pošlete do konce roku 2008 doporučeným dopisem na adresu: Jiří Havel, Rostislavova 11, 140 00 Praha 4, publikace vám budou obratem zaslány.

Ještě si dovoluujeme upozornit, že stejným způsobem lze objednat naší nejnovější publikaci **Gentleman trávníků a školních tříd o Alexu Bokšayovi, s celou řadou fotografií, která stojí rovněž 100 Kč**. Obě objednávky lze pochopitelně spojit.

Přejeme hodně hezkých čtenářských zážitků!

(jh)

Aktuálně k nekulatým výročím

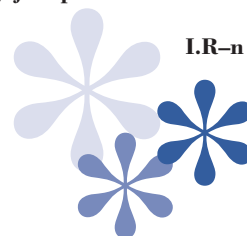
Dne 18. října 1944 začala karpatsko–užhorodská operace 4. ukrajinského frontu. Rudá armáda bez větších bojů během necelých 10 dnů obsadila Podkarpatskou Rus. Německé a maďarské armádní velení totiž stáhly většinu svých jednotek z území Podkarpatska 16. října. Moskva oslavovala úspěchy Rudé armády třikrát s ohňostrojem. Jednotky, které se o tyto úspěchy zasloužily, získaly pojmenování „karpatské“, „mukačevské“, „užhorodské“, jakoby se jednalo již o sovětské území. Hned po obsazení kraje zahájily politické orgány 4. ukrajinského frontu pod velením hlavního komisaře, osobního zplnomocněnce Stalina generála L. Mechlise akci „opětovného sjednocení Zakarpatské Ukrajiny s matkou sovětskou Ukrajinou“. Už samotný pojem „opětovného sjednocení“ neměl žádné opodstatnění. Podkarpatská Rus nikdy ve svých tisíciletých dějinách nebyla součástí ani Ukrajiny, ani Ruska. Hlavními aktéry „sjednocovacího hnutí“ se stali místní komunisté a 36 vybraných „osvětových“ československých důstojníků v čele s nechvalně známým majorem B. Reicinem, poslaných na pokyn NKVD (předchůdce KGB) generálem Ludvíkem Svobodou na Podkarpatskou Rus. To všechno sovětské agenti drze prováděli v době přítomnosti československé administrativy, izolované v Chustu sovětskou „komandaturou“. 26. listopadu 1944 se v Mukačevu sešel první (a poslední!) sjezd „národních výborů“ nyní už Zakarpatské Ukrajiny. Účastníci sjezdu, přivezení do Mukačeva sovětskými vojenskými auty, přijali – v Moskvě předem připravený – Manifest o opětovném sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou. Na sjezdu byla ustavena dočasná vláda a zároveň zákonodárny orgán „státu“ nazvaného Zakarpatská Ukrajina. Tento loutkový

státeček, vytvořený Moskvou, měl být jakýmsi nárazníkem mezi vládou SSSR a československou exilovou vládou. Dne 1. prosince předala vláda tohoto státečku československé administrativě na Podkarpatské Rusi usnesení sjezdu o vystoupení Zakarpatské Ukrajiny ze svazku Československa a ultimatum, aby čs. administrativa do tří dnů opustila zemi.

Současný ruský prezident a premiér měli tedy v nynějším konfliktu s Gruzii precedens, už v roce 1944 vyzkoušený Stalinem – anexi části území sousedního státu ve východní provincii Československa. Není divu, že scénář kauzy Abcházie a Jižní Osetie je jako opsaný z dílny „vůdce národů“ z případu Podkarpatské Rusi – Zakarpatské Ukrajiny. Anexe Podkarpatské Rusi byla dodatečně posvěcena mezinárodním dokumentem, dohodou mezi ČSR a SSSR 29. 6. 1945 o „předání“ Podkarpatské Rusi–Zakarpatské Ukrajiny, jež byla podepsána bez účasti Rusínů a je často označována jako „rusínský Mnichov“. 22. ledna 1946 byla výnosem Prezidia Nejvyššího sovětu SSSR zřízena tzv. Zakarpatská oblast s okamžitým začleněním do sovětské Ukrajiny. Tím bylo likvidováno nejen historické pojmenování země, ale i nedávny, už sovětský název – Zakarpatská Ukrajina. Podkarpatsko se stalo součástí Ukrajiny beze jména, tzv. Zakarpatskou oblastí (kraj z Karpaty). Stalin a sovětská vláda tím nepokrytě demonstrovali svůj geopolitický zájem o tento region jako o strategické předpolí ve střední Evropě. **Rusíni byli s okamžitou platností přejmenováni na Ukrajince. Jejich minulost byla prohlášena za „koloniální“. Evropa rozrušená válkou a záhy rozdělená „železnou oponou“ si ani nevšimla zmizení**

jednoho ze svých historických národů, i když malého...

V Moskvě však nezapomněli na Podkarpatsko ani dnes – jak je vidět z halasné jakoby proruské kampaně ruských sdělovacích prostředků spojené s provokačním prohlášením tzv. II. Evropského kongresu podkarpatských Rusínů (25. 10. 2008 v Mukačevu) – Aktu o obnovení rusínské státnosti. Organizátorům kongresu a jejich patronům z Moskvy nejde vůbec o rusínskou státnost, ale spíše o destabilizaci střední Evropy. Pokrytectví tvrdých poválečných ukrajinizátorů Rusínů nezná meze. Připomeňme jim i dnes aktuální slova patriarchy rusínské historické vědy H. Strypského: „Tak abyste věděli, že my Rusíni – jsme západníci! Jsme spojeni se Západem zeměpisně, historicky, hospodářsky a církevně, jsme spojeni politicky i jazykově... Nechceme mít nic společného s rusko–tatarskou kulturou východní Moskvy, nás západníky nikdo nedokáže přeorientovat na východ, protože tato ruská kultura je nám cizí! Rusíni mají svůj originální jazyk, svébytnou kulturu a vlastní literaturu.“ Zároveň zdůrazňujeme, že provokace podobné mukačevskému „Aktu“ vyvolává sama ukrajinská vláda tvrdošíjně popírající národní svébytnost Rusínů a jejich práva.

Všechny děti chtěly hrát na buben...

(Dokončení ze str. 1)

Máme s sebou Orffovy nástroje a to děti baví. Bývají sice občas mimo rytmus a někdy se vytváří v podstatě jen rámus, ale je vidět, že je takové „hlučení“ zaujalo a působí jim radost. Všechny chtěly hrát na buben (baraban). Hodně oblíbené je tu učení se hře na kytaru. Děti taky rády malují. Zůstane tady po nás i keramická hlína, kterou bude moci dětský domov dále využívat.

Myslím, že ze všeho nejdůležitější je u toho ten čas. Najednou se dětem někdo bez spěchu a bez podmínek věnuje. Někdo má o ně zájem. Pro někoho mají najednou cenu. Je pochopitelné, že děti v tomto ústavu trpí nedostatkem normálních vztahů na druhé. Jeden kluk si například chtěl se mnou pořád povídat. Moc jsme si nerozuměli, ale pro něho bylo důležité, že se mu někdo věnuje, že mu někdo naslouchá. Vyložený po tom prahnu. Jsou tu také čtrnáctiletá děvčata, o kterých jsem si myslel, že se vůbec na naše

volnočasové aktivity „nechytí“ – ale najednou je potkávám zapojené do různých činností. Prostě od prvopočáteční chvilkové bezradnosti jsme upoutali zájem dětí, pro které jsme tady. Začala se tu vytvářet skvělá atmosféra.

Malý redakční dovětek: ADRA se do mukačevského dětského domova chystá i příští rok; chce zorganizovat příměstský letní tábor a pomoci při výuce angličtiny.

VÍTĚZSLAV VURST

Přivítali jsme Zakarpatský národní soubor písní a tanců z Užhorodu

Po téměř 15 letech, kdy koncem roku 1993 na pozvání brněnské odbočky Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a Magistrátu města Brna vystoupil v několika českých městech pěvecký sbor Užhorodské řeckokatolické katedrály, jsme na přelomu května a června t. u nás hostili další významné umělecké těleso – Zakarpatský národní soubor písní a tanců z Užhorodu.

Byl založen již v roce 1945 a je jediným souborem na Ukrajině, který vedle tradic ukrajinských lidových písní a tanců udržuje i kulturní dědictví dalších národností žijících v Zakarpatí. Má v repertoáru písně a tance rusínské, české a slovenské, ruské, maďarské a německé. V průběhu doby působila mezi jeho členy řada významných ukrajinských umělců.

V současné době má soubor asi 85 členů; vystupuje v něm 40 zpěváků, 20 tanečníků a 15 hudebníků. Mnoholetou uměleckou vedoucí a choreografkou souboru byla národní umělkyně Ukrajiny – paní Klára Balog, nyní je uměleckou vedoucí a hlavní dirigentkou paní Natália Patij–Potapčuk.

Soubor vystupoval nejen ve všech dřívějších republikách Sovětského svazu, ale rovněž na Slovensku a v Polsku, v Maďarsku, Rumunsku, Německu, Francii, Holandsku, Portugalsku a už podruhé rovněž v naší republice.

Podnětem k pozvání souboru byl letošní další ročník kulturní akce pořádaný Jihomoravským krajským úřadem „Návraty ke kořenům“, na níž vystupují kulturní soubory národnostních menšin žijících na území kraje. Všechny její dosavadní ročníky se však dosud musely obejít bez spoluúčasti naší odbočky, která ve sdružení sice zastupuje rusínskou menšinu, ale nemá žádný kulturní soubor, který by ji reprezentoval. Využili jsme proto možnosti pozvání užhorodského souboru a navázání jeho návštěvy na další vystoupení v jiných místech naší republiky. Dne 31. května tak mohli občané Brna pozdravit soubor v dopoledním průvodu centrem města a následně sledovat jeho dvě odpolední vystoupení jako součásti hlavního programu; v neděli 1. 6. následovalo další vystoupení na hradě Špilberku, které bylo určeno dětem v rámci jejich mezinárodního dne; poté se soubor v odpoledních hodinách

přesunul do Jihlavy – sídla kraje Vysočina, kde se stalo jeho vystoupení jednou z prvních vzájemných akcí družebních vztahů mezi tímto krajem a Zakarpatskou oblastí Ukrajiny; nakonec 2. 6. soubor vystoupil v Praze – v Národním domě na Smíchově. Poslední den pobytu souboru v naší republice, 3. 6., byl naplněn prohlídkou pražských pamětihodností a ve večerních hodinách nastoupili jeho členové zpáteční cestu do Užhorodu.

Příjezd souboru jsme postupně upřesňovali od března t. r. a tak necelé tři měsíce do jeho příjezdu byly naplněny usilovnou prací: upřesnění programu, jednání s vedením souboru v Užhorodě, zajištění nezbytných sponzorů a především řešení mnoha organizačních záležitostí a s tím souvisejících větších či menších problémů. Díky za konečný zdar celé akce proto patří zejména několika institucím a ve věci angažovaným jednotlivcům: Asociaci ruských spolků v České republice, Brno – Mgr. Olze Šmeralové, Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, odbočce v Brně – Ing. Liboru Chytilkovi, Krajskému úřadu Jihomoravského kraje, Brno – JUDr. Marii Markové, Konzulárnímu jednateľství Ukrajiny v Brně – konzulu Jaroslavu Asmanovi, Krajskému úřadu kraje Vysočina, Jihlava – hejtmanu Miloši Vystřilovi, Občanskému sdružení Sdružestvo Rusinov, Praha

– Alexandru Moškoľovi a řadě dalších vstřícných a iniciativních spolupracovníků.

Všechna vystoupení souboru byla úspěšná a na vysoké profesionální úrovni; proto i jeho přijetí ze strany účastníků jednotlivých akcí bylo mimořádně příznivé a srdečné. Značné vypětí v návaznosti jednotlivých vystoupení souboru bylo zapříčiněno omezeními časovými možnostmi v jednotlivých dnech. Všem členům souboru proto patří plně uznání a upřímné poděkování za to, že vše plně zvládli a že svými vystoupeními nás seznámili s kulturními tradicemi lidu žijícího na území bývalé Podkarpatské Rusi.

A nakonec ještě pár řádků o mých osobních dojmech: Sám jsem se teď bohužel nemohl zúčastnit vystoupení souboru, ale měl jsem možnost sledovat jeho program při natáčení pořadu brněnské televize „České stopy pod Karpaty“ v roce 2002 v Užhorodě, a při jiné příležitosti v jeho sídle v koncertním sále užhorodské synagogy. Po dvouhodinovém překrásném a strhujícím programu hudby, písní a tanců byli vystupující odměněni bouřlivým potleskem a srdečnými ovacemi. Proto vám patří upřímné díky – milí umělci a přátelé z Užhorodu a třeba brzy opět na shledanou!

Ing. LIBOR CHYTILEK
předseda výboru brněnské odbočky
Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

KRÁTCE ODEVŠAD

* Oblastní muzeum ve Vysokém Mýtě a regionální instituce Zakarpatské oblasti (Výzkumné centrum při nakladatelství V. Padjaka, Mukačevská galerie, Mukačevské historické muzeum aj.) připravily v Mukačevu putovní fotografickou výstavu **Roubené skvosty z Podkarpatské Rusi**. Byla otevřena na podzim v Historickém muzeu Palanok v Mukačevě a představuje rusínské kostelky, které byly v letech první republiky převezeny z Podkarpatské Rusi do meziválečného Československa. Pět z šesti historicky cenných sakrálních staveb, jež jsou nyní v různých místech ČR, bylo na novém místě znovu vysvěceno a dodnes slouží církevnímu účelům. Výstava byla původně instalována v Muzeu ve Vysokém Mýtě, jehož ředitel mgr. Jiří Junek se účastnil mukačevské vernisáže.

* Žádáme naše členy o **úřadu členských příspěvků za rok 2008**; ti, kteří tak neučiní do konce února 2009, budou vyřazeni z členské evidence.

* Další zájemci o obrazovou publikaci Petra Štěpánka **Podkarpatská Rus v letech 1919 – 1939** s podtitulem **Podkarpatská Rus vás zve**, na níž vydavatelství poskytuje členům naší Společnosti třetinovou slevu (pro členy stojí 376 korun), se mohou přihlásit na e-mailové adrese A. Pilátové (je v tiráži časopisu). Až bude shromážděn větší počet uchazečů o knížku, v dohodě s vydavatelem zajistíme její zakoupení a předání.

* Společnost přátel Lužice, s níž má SPPR přátelské vztahy, vydala ke stému výročí svého založení sličnou knížku **Stoletý most mezi Prahou a Budyšinem**. Jde o sborník statí mapujících historii organizace, lužickosrbsko-české kulturní styky a další oblasti vzájemných vztahů Čechů s Lužickými Srby. Texty jsou publikovány v češtině i lužické srbštině.

(ap)

Slatinské Doly – město podkarpatských horníků

Dnešní osmitisícové městečko Solotvino v Rachovském okrese původně tvořily dvě obce – Slatinské Doly a Selo Slatina. V našem vyprávění se budeme věnovat především Slatinským Dolům, jedinému místu v předválečné ČSR, kde se dobývala sůl hornickým způsobem. Solné ložisko, které městu přineslo slávu a rozvoj, obsahuje na 120 mil. tun soli. Sůl je bílá, krystalická, jemnozrnná šedá až bezbarvá, vzácně se vyskytuje i sůl modře zbarvená a vláknitá.

K dějinám solných dolů marmarošských váže se pověst o kněžně Kunigundě (také Kinga – Kunhuta), která byla dcerou krále Bély IV. (1235–1270) a manželkou polského krále Boleslava. Kunhuta krátce po vpádu Tatarů navštívila Uhry a spolu se svým otcem projížděla zemí. Přijeli také do Marmaroše a král zde daroval své dceři jeden solný důl. Kunhuta vhodila do solného dolu svůj prsten na znamení, že se ujímá darovaného majetku. Po letech byl prý tento prsten nalezen v solných dolech v Bochni u Krakova při rozbíjení solných balvanů. Důl, do něž prsten vhodila, byl po ní pojmenován. Má to být důl Kunhuta ve Slatinských Dolech (propadl se v r. 1908 a zatopil). Sv. Kunhutu uctívají slatinští horníci doposud jako svou patronku.

K soustavné těžbě bylo přikročeno teprve v roce 1778 založením dolu Christiny. Postupně se vyhloubilo několik důlních šachet (Vojtěch, Kunhuta, Josef, Mikuláš, Ludvík, František). Čs. stát převzal Slatinské solné doly od 1.7.1920 po dohodě s rumunskou vládou. Dolování bylo v té době státním monopolem, prodej soli řídilo ministerstvo financí prostřednictvím úřadu prodeje soli, zřízeného při dolech a podléhajícího hlavnímu finančnímu ředitelství v Užhorodě. V období před 2. světovou válkou (stav r. 1936) se dolovalo pouze na dolech „Ludvík“ (vedoucí E. Bednář) a „František“ (vedoucí J. Kazimour) v hloubce asi 135 m, v menším množství na dole „Kunhuta“ (vedoucí J. Oktábec). Těžba soli dosahovala 143.000 až 187.000 tun ročně. Celkově bylo na dolech zaměstnáno 900 dělníků a 75 úředníků pod vedením ředitele K. Hynka, vládního rady.

Původně si obyvatelstvo Slatinských Dolů stavělo obytná stavení na pozemcích závodu nad solným ložiskem. Po zatopení dolu Kunhuta byly stavby nad ložiskem stále ohrožovány pohybem půdy a byly proto postupně přemístěny na pozemky mimo solné ložisko v rámci realizace osadnického zákona nákladem státu. V nové části města byl nákladem státu postaven i kostel, hřbitov a osada opatřena vodovodem, kanalizací a elektrickým osvětlením. Za městem bylo ve 30. letech vybudováno také záložní vojenské letiště.

O výstavbu moderních Slatinských Dolů se významnou měrou zasloužil akademický architekt J. Kosek, který v roce 1935 získal 1. cenu v soutěži ministerstva veřejných prací

Slatinské doly

za urbanistickou koncepci městského centra. Jednalo se o dvojpodlažní obytné domy, měšťanskou a základní školu, budovu báňského ředitelství, poštu, četnickou stanicí a obchodní dům. Budova jubilejní Masarykovy školy je dodnes jednou z dominant města. Škola byla slavnostně otevřena 9. 5. 1937 – tento den se nesmazatelně zapsal do paměti všech jejích tehdejších žáků a učitelů.

Mimochodem, řídící učitel školy pan Kašpárec, sám výborný malíř, i učitelé Boček, Heral, Jedlička, Kešner a další se v starali o osvětovou činnost ve městě, v součinnosti se Sokolem organizovali přednášky, koncerty, filmová a divadelní představení pro žáky i dospělé. Na kulturních aktivitách se v nemalé míře podílelo i Ředitelství solných dolů zejména podporou hornické kapely, ve které hrál prim hudebník Šedina. Členové kapely, jediné svého druhu na Podkarpatské Rusi, hráli v hornických krojích při všech významných výročí a místních událostech, oslavách i pohřbech. Pořádali také proměnné koncerty v místním hudebním pavilonu. Střediskem společenského života ve Slatinských Dolech byla vyhlášená lázeňská restaurace F. Ježka a restaurace „Čs. domov“ J. Petrážka. Ve středu města byl oblíben také hotel Karpatia, navštěvovaný zejména klientelou toužící po dámské společnosti. Slatinské Doly se díky solným pramenům postupně stávaly známými i jako lázeňské město. Vyhledávány byly nedaleké Pavlovy koupele (které jsou v provozu dodnes), kde se léčily nemoci pohybového ústrojí. Dne 9. srpna 1937 poctil Slatinské Doly svou návštěvou guvernér Podkarpatské Rusi K. Hrabar.

V blízké obci Selo Slatina, dnes součástí Solotvina, se v r. 1923 narodil tiskový a finanční magnát R. Maxwell, původním jménem Ludvík Hoch. Slatina je také rodištěm Š. Barabáše, čs. příslušníka 311. perutě, proslavené ve vzdušných soubojích proti německé Luftwaffe v bitvě o Anglii. Dodejme, že ze Slatiny vedl přes řeku Tisu hraniční most do rumunského Sighetu, který byl hojně využíván místními obyvateli po obou stranách hranice.

Podle dostupných pramenů část slatinských horníků našla po odstoupení Podkarpatska nové působiště v Jáchymově v severních Čechách. Po válce provozoval restauraci v Jáchymově i F. Ježek. Bez nadsázky – je to malý zázrak, že Slatiňáci dodnes udržují společné povědomí na léta prožitá ve Slatinských Dolech a ve Slatině. Činnost spolku krajanů Slatiňáků zahájil v r. 1966 učitel Heral z Kladna, v současné době v ní pokračuje Marie Hrozová, roz. Dostálová formou každoročních setkání v Praze. Patří jí za to hluboké uznání.

Zdař Bůh, Slatiňáci!

VLADIMÍR KUŠTEK

Současný stav a perspektivy odškodnění

(Dokončení z minulého čísla)

Článek o současném stavu odškodnění za nevolnost, které zanechali naši rodiče na bývalé Podkarpatské Rusi, byl rozsáhlejší, a trochu mně mrzelo, že se nevešel do minulého čísla celý. Ale ukázalo se, že je to dobře, protože při práci na zákonu je vše ve stálém pohybu a termíny se průběžně upravují. V minulém čísle jsem konstatoval, že návrh zákona prošel

máhat, ale po únoru 1948 jsme byli oficiálně nazýváni třídními nepřáteli. Oficiální dopis na hlavičkovém papíře ministerstva financí s tímto tvrzením jsem četl. Ministerské úředníky naše požadavky obtěžovaly – oni měli přece svoji vyhlášku č. 159/1959 Ú.l. která platí kupodivu dodnes, 18 let po zavedení demokratických poměrů, přestože porušuje 6 ustanovení Úmluvy o dodržování lidských práv, resp. Listiny práv.

rou rozpoutá jakýkoliv článek o našem problému, přesvědčí se, že o věci sice nikdo nic neví, ale ví to, že nic nemáme dostat.

Zkrátka – původní předpoklad dokončení se natáhl o prázdniny, při projednávání v ústavně právním výboru byl předložen komplexní pozměňovací návrh, takže se věc řeší nadvakrát. Dokončení v ústavně právním výboru, kam jezdím, bude asi v prosinci 2008, v parlamentu předpokládám schválení zákona v únoru 2009. Potom následuje Senát a prezident republiky. Takže půjde-li všechno dobře, schválení zákona se dá předpokládat v dubnu či květnu 2009.

S těmi, kdo své požadavky ohlásili a které zastupují na jednáních na ministerstvu financí i u soudů, včetně Štrasburského, jsme měli II.valnou hromadu dne 18.10.08 v Praze. Zúčastnilo se jí více než 130 osob. Všichni byli seznámeni s posledními aktualitami, také s návrhem zákona v podobě, která se už asi nebude měnit.

Ve Štrasburku dojde k řešení asi koncem r. 2009.

Účel našeho občanského sdružení bude naplněn přijetím zákona.

Ten kdo je účastníkem stížnosti ve Štrasburku, může oprávněně očekávat výsledek zvýšený o spravedlivé zadostiučinění.

V této souvislosti musím poděkovat panu Rudolfovi Štursovi z Brna, který svým případem v roce 2001 dal impuls ke krokům, jež vedly k založení občanského sdružení a ke všemu ostatnímu, co bohužel trvá již více než 7 roků.

Ale rozhýbat po šedesáti letech věc, o které nikdo nevěřil, že vyjde, je složité. Jsem však přesvědčen, že svého dosáhneme. Jsme už blízko cíle.

Musíme ještě chvíli vydržet.

Ing. JOSEF HAVEL

*předseda obč. sdružení Podkarpatská Rus
– náhrada majetkové újmy*

Foto Jiff Vejška

Návrat z Hoverly

v parlamentu prvním čtením a poněkud jsem předbíhal, když jsem v původním dokončení psal o tom, kdy podle mne zákonodárny proces skončí. Proto jsem rád, že článek byl rozdělen. Nyní se mohu víc přiblížit současnosti.

Musím začít konstatováním: My, kteří šedesát roků čekáme na odškodnění, jsme skupina lidí, která vždy všechny obtěžovala a dodnes obtěžuje. Můžeme se své věci po právu do-

Současný ministr financí nám říká, ať se soudíme (což děláme), ale známe, jak to u soudu chodí. Takže jdeme na věc i jinou, snad kratší cestou – cestou nového zákona. Současní poslanci nám říkají, že žádné „kladné body“ jejich stranám nepřineseme, tvůrci státního rozpočtu nás přes upozorňování v posledních letech nechtějí brát na vědomí. No, a kdo si (20. 8/2008) přečte diskusi na internetu, kte-

Hledej chyby u sebe aneb: Omluva Rusínům

Dlouho mě sužuje pocit viny vůči mým rusínským přátelům. Běžně by nad tím každý mávl rukou a jistě by s tím nevycházel „na světlo“. Já si však říkám, že „ve svěřeni je moje spasení“. Abych nemluvil v hádankách – v dávnověku mého cestování na Podkarpátí jsem se po překročení hranic ČSR potřeboval vzdálit z kupé vlaku. Kromě mého kufru tam zůstala dvojice starších rusínských manželů, jejichž podobu jsem si podle svého zvyku nenažil vřít do paměti. Po mém návratu jsem vstoupil do kabiny, kde sice seděli dva starší manželé, ale můj kufr chyběl. Obořil jsem se na ně neuctivě s dotazem, kam se poděl můj kufr? Jejich mistrně sehrané udivení

pohledy jsem neměl náladu hodnotit a s nádvávkami jsem vyhledal průvodčí. Ta sice mé rozčilení chápala, ale jak mohu znovu přijít k svému kufru, nevěděla. Přece kvůli vašemu kufru nezabokují rychlík, prohodila logicky. Asi po čtvrt hodině teskného přemítání, co si počít bez kufru, přistoupila ke mně na chodbě vlaku průvodčí: „Pojďte se mnou,“ vybídla mě s mírným pohoršením. Vstoupili jsme do kupé, kde seděli dva starší manželé a uprostřed si hověl můj kufr. Teprve teď jsem si vybavil podobu i oblečení lidí, které jsem opustil s vlastním kufrům. Byli to moji původní spolucestující! Vstoupil jsem prostě do jiné kabiny. Kdybych si je líp zapamato-

val, byl bych ušetřen pokořujícími výčitek obviněných manželů, kterým jsem se s lítostí omluvil. Zapomnětlivost a roztržitost mě pronásledovat nepřestává. Nedávno jsem odeslal na Podkarpatskou Rus sdělení, že tam přijedu. Po příjezdu nastalo oboustranné divení, že můj dopis nedošel. I při loučení nám zůstala jistá pachuč, že v místních institucích je cosi v nepořádku. Jenže – po dvou měsících se mi můj dopis vrátil s tím, že v něm chyběly důležité údaje: jméno a ulice. Omlouvám se dodatečně za roztržitost – ale aspoň mě hřeje vědomí, že postup tamních úřadů byl korektní a v mezích západoevropských zvyklostí.

JAN ROMAN

Finanční dar z Vysočiny má hmatatelnou podobu

Dětem ve školách v podkarpatské Strimbě a Lazeščině bude díky spolupráci Vysočiny a Zakarpatské oblasti v zimě mnohem tepleji. V září skončily práce na výměně oken ve školních budovách, kterou hradil dobročinný fond ViZa, založený oběma kraji v rámci partnerství, jež regiony navázaly zhruba před 14 měsíci. „Zachránili jsme teplo uvnitř školy,“ řekl při slavnostním předávání práce ředitel lazeščínské školy Ivan Buntušiak. Škola v Lazeščině, do které chodí 650 dětí, totiž v zimě byla téměř neobyvatelná.

Stará okna prakticky vypadávala ze zdí, kotelná je dávno nefunkční a nebyvalo výjimkou, že výuka probíhala při teplotách, které se blížily nule. Podobné podmínky panovaly i ve škole v nedaleké Strimbě. Také zde fond ViZa hradil výměnu oken. „Naše partnerství se Zakarpatskou oblastí se rozvíjí nejrychleji ze všech podobných partnerských vztahů, které má Vysočina uzavřeny. Je to tím, jak aktivně ukrajinská strana k té spolupráci přistoupila,“ řekl během malé slavnosti, již uspořádaly děti ve Strimbě, hejtman Vysočiny Miloš Vystrčil.

Výsledek letních stavebních prací si přijeli zástupci Vysočiny přímo do Zakarpátí prohlédnout. Školy stihly nejen výměnu oken, ale také

částečné vnitřní úpravy, vymalování a podobně. Děti se Čechům pochlubily recitací básniček, písničkami i tancem. V Lazeščině předvedly tradiční huculské hudební nástroje a přímo pro hejtmana Vystrčila složily i písničku. „Pro celou školu i pro celou obec je to velký okamžik. Moc si té práce vážíme,“ vysvětlil Ivan Buntušiak.

Počátek spolupráce Vysočiny se Zakarpatskou oblastí se datuje rokem 2007. Tehdy poprvé vyjeli zástupci Vysočiny – náměstek hejtmana Václav Kodet a člen zastupitelstva Jiří Běhounek – do Zakarpátí, aby na místě zjistili, zda

je spolupráce vůbec možná, zda o ni ukrajinský partner stojí a jakou by měla mít podobu. Na základě výsledků návštěvy pak kraj Vysočina vyslal do Zakarpatské oblasti oficiální delegaci, vedenou hejtmánem Milošem Vystrčilem a složenou ze zástupců všech politických klubů zastupitelstva. Ta na místě dohodla s vedením Zakarpátí a Rachivského okresu podmínky smlouvy o spolupráci, kterou obě strany podepsaly letos v únoru. Krajské zastupitelstvo Vysočiny na tuto spolupráci schválilo pět milionů korun. Byl také založen dobročinný fond ViZa, v jejímž čele stojí představitelé obou krajů. Fond se zabývá zejména financováním projektů, které se v Zakarpátí uskutečňují.

Partnerství se Zakarpatskou oblastí má na starosti společná stálá konference, v níž mají na straně Vysočiny zástupce všechny politické kluby. Pro příští rok se navrhuje do krajského rozpočtu opět pět milionů korun a tři možnosti využití: dokončení stavebních úprav budov ve Strimbě a Lazeščině, příspěvek ústavu sociální péče v Ture Rametě na plynové topení, či pomoc při budování rehabilitačního centra pro děti s obrnou.

KATEŘINA NEDVĚDOVÁ
odbor sekretariátu hejtmana,
Krajský úřad kraje Vysočina

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ NA SLOVENSKU

* V Bratislavě se 13. listopadu konala **beseda** se dvěma vynikajícími historiky a znalci podkarpatskoruských dějin – **Ivanem Popem** a **Eudovítem Haraksimem**. V širokých souvislostech se tu mluvilo mimo jiné i o možnostech vzniku samostatného státu na Podkarpatské Rusi.

* V **Divadle Astorka Korzo** v Bratislavě 18. listopadu hostovalo **Divadlo Alexandra Duchnoviče** z Prešova. Představilo tu v rusínštině hru Eugena Ionesca Nosorožec. 16. října hostoval soubor Duchnovičova divadla ve Svidníku, kde předvedl pohádkovou hru se zpěvy Neposlušný Jurko, která je dramatickým debutem herečky divadla Zuzany Halamové.

* V Bratislavě se uskutečnila 25. října **Rusínská zábava**. Zorganizovaly ji rusínské spolky na Slovensku a zazněla tu i rusínská hymna Ja Rusyn byl, jsem i budu.

* **Sdružení inteligence Rusínů na Slovensku** ve spolupráci se Šarišskou galerií v Prešově uspořádaly výstavu prací fotografky Daniely Kaprálové. Expozice, která nese název „Zuzanka“ – Pomož, Bože, ráno vstát, byla zahájena vernisáží 23. října a potrvá do 7. prosince.

* V Bardejově a ve Staré Ľubovni proběhla filmová minipřehlídka nazvaná **Rusíni ve filmovém dokumentu**. Nabídla dva snímky: film Krzysztofa Krzyzanowského „Andy nebo Andrej?“ a dokument Marka Škopa „Iné světy – Made in Šariš“. První jmenovaný dokument se zabývá osudy Andyho Warhola a pátrá po jeho kořenech, druhý představuje život, názory, radosti a starosti několika obyvatel šarišského regionu.

* Zajímavá setkávání lidí, vzpomínky, návod

k uchování zvyků a tradic, písně a folklór vůbec – to všechno nabídl **projekt** nazvaný **Kamjunki večery**. Autorem je předseda místní organizace Rusínské obrody v Kamience Martin Karaš, akce probíhaly od května do října tohoto roku.

* **Poddukľanské folklórní setkání ECHO** proběhlo i letos za obrovského zájmu publika. Akce byly vyprodané ještě před zahájením. Letos nenabídlo lidové vypravěče, o to více bylo však pěveckých vystoupení – a nechyběly tu samozřejmě ani písně rusínské.

* Dne 11. října proběhl v Bardějově **10. sněm Rusínské obrody na Slovensku**. Zúčastnili se ho i zástupci partnerských organizací – Sdružení Rusínů Slovenska, Spolku rusínských spisovatelů, Divadla Alexandra Duchnoviče z Prešova, Poddukľanského uměleckého lidového souboru a Spolku rusínské mládeže na Slovensku. Nejdůležitějšími částmi sněmu byly změna stanov a volba nových orgánů Rusínské obrody na Slovensku. Předsedou byl znovu zvolen Vladimír Protivňák (protikandidátem mu byl Svidničan Ján Kaliňák).

* Nezisková organizace **Dřevěné chrámy pod Dukľou** zorganizovala ve spolupráci s Centrem ekumenické kultury v polských Myczkovicích novinářský den. Připravený program byl určen nejen médiím, ale i duchovním, v jejichž farnostech se nacházejí jedinečné skvosty dřevěné lidové architektury. Součástí akce byl i seminář Lemkové v minulosti a dnes. Zazpíval tu i soubor Makovickij Holos ze Svidníku.

* V Košicích proběhl 26. října **koncert** s názvem **Od srdce k srdci**. Za doprovodu Lidové

hudby Ondřeje Kandrače zazpívaly hvězdy rusínské folklórního nebe: Mária Mačošková, Anka Poráčová a duo Natália a Mikuláš Petrašovští. Koncert zorganizovala Rusínská obroda na Slovensku ve spolupráci s místní košickou odbočkou.

* V obci Pilisszentkereszte (Mlyny) se v září konal druhý ročník **Mezinárodního plenéru rusínských umělců**. Na místě, kde vedle sebe žijí Maďaři, Slováci, Rusíni a Němci se sešlo sedm výtvarných umělců s rusínskými kořeny z Maďarska, Slovenska a Ukrajiny. Díla, která tu vznikla, se stala součástí sbírek Galerie rusínských umělců. Součástí plenéru byla i tvůrčí dílna pro děti, kterou vedl Ivan Menajlo.

* Ve Snině vyvrcholily **oslav 655. výročí první písemné zmínky o městě**. Současně s nimi vyvrcholil i 15. ročník Mezinárodního výtvarného festivalu Snina. Proběhla řada kulturně – společenských akcí a také slavnostní mše v historické kapli na městském hřbitově.

* Předseda Prešovského samosprávného kraje Peter Chudík jednal s polskými a ukrajinskými partnery o **vybudování nových hraničních přechodů**. Jde o přechody na hranici s Polskem (Nižná Polianka – Ozenna a Ruské sedlo – Roztoki Górne) a Ukrajinou (Úlič – Zabrod). Přechody by měly přinést oživení příhraničních regionů a zastavit jejich vyhlídňování.

* Slovenská, rusínská, maďarská, romská a ukrajinská kuchyně byly na jednom místě k ochutnání na akci s názvem **Máme vám co dát**, která proběhla koncem října ve Snině. Myšlenka národnostní tolerance tak byla uvedena v život zajímavým a nanejvýš příjemným způsobem. (top)

Panenka Maria mluví rusínsky

Ivetka a hora – tak se jmenuje nový celovečerní dokumentární film režiséra Víta Janečka. Jeho protagonistkou je mladá žena, která před osmnácti lety zažila zjevení: jako desetiletá viděla u východoslovenské obce Litmanová Pannu Marii. A nejen viděla – ona s ní pak po dobu pěti let občas rozmlouvala. Vít Janeček se s Ivetkou scházel několik posledních roků, a vznikl tak vlastně sběrný dokument zaznamenávající dramatické a spleťté osudy dívky a později ženy, která rozhodně stojí za pozornost. Snímek, který minulý měsíc na Mezinárodním festivalu dokumentárních filmů v Jihlavě získal cenu pro nejlepší český dokument, právě nastoupil pouť českými kiny.

Vít Janečka se nejdříve ptám: Svěřila se vám Ivetka, jakým jazykem mluvila s Pannou Marií?

Rusínsky.

Ivetka pochází z rodiny s rusínskými kořeny; jak moc tam jsou živé a jak se dbá na jejich připomínání a udržování tradic?

Ta vesnice, Litmanová, je hodně rusínská, tradice se tam udržují. Ivetčina rodina mluví výhradně rusínsky, její babička snad ani neumí slovensky. Ty tradice mají vazbu na řeckokatolickou církev. A obráceně – náboženství přispívá k udržování rusínských tradic. Přitom tam probíhaly o náboženství boje, v 70. a 80. letech minulého století se snažil režim řeckokatolickou církev v Litmanové znovu zlikvidovat, celé to probíhalo pod dohledem pravoslavní. Z Litmanové odvolali kněze a obec byla deset let bez duchovního. Přesto si tamní lidé vždycky odemkli kostel, vešli, odpívali si bohoslužbu a zase šli domů. Myslím si, že kultura a náboženské věci jsou tam v jednotě, a to v dobrém i zlém.

Jaká byla, co se vašeho filmu týče, spolupráce s církví?

V Prešově je biskup, teď vlastně nově arcibiskup Babjak, a ten je velice inteligentní a vstřícný. Co jsme potřebovali, to nám podle možností řekl; co bylo nezbytné, proběhlo hladce. On sám nakonec ten film přijal, i když pro lidi v oblasti to byl trochu náraz.

V jakém smyslu?

Natáčení přijali zpočátku s nedůvěrou. V době Ivetčina vidění tam totiž prošla spousta štábů, mnoho televizí a jiných médií, a jejich výstupy pro ně často byly, jak jsem pochopil, hodně zdrucující. Ivetčina maminka teď dokonce odmítla jít na premiéru mého filmu, když ho předtím viděla od Ivetky doma. Měli jsme s tím docela drama. Snad ho nakonec přijali, ale ten náraz, o kterém jsem mluvil, to pro ně byl.

Jakým životem si žije tehdejší Ivetčino „vidění“ dnes?

Dodnes na to místo chodí spousta poutníků, o měsíčních výročích to jsou stovky a o výročích, tedy vždycky v srpnu, desetitisíce. To místo je stále velice živé a má velký náboj.

Jak jste vlastně k Ivetce přišel?

Studoval jsem na FAMU v ročníku se Stanem Kundou, který v rámci cvičení natočil s Ivetkou dvouhodinovou zpověď. Já jsem ten materiál tenkrát viděl, s jeho svolením jsem si ho zkopíroval, pouštěl, moc se mi líbil a Stana jsem přesvědčoval, že už do toho nemusí vůbec stříhat. On z toho ale sestříhal desetiminutový film a zbytek materiálu se ztratil. Ovšem asi před třemi lety se někde objevila nějaká kopie jiné kopie, začal jsem na tom dělat a ukázalo se, že v tom materiálu je daleko víc, než jenom zkušenost dívky z vidění Panny Marie.

Jak dlouho jste byl s Ivetkou v kontaktu vy?

Půl roku jsme si telefonovali, posílali dopisy a knihy, než přistoupila na natáčení. Po dalším týdnu, který jsme spolu strávili, vznikla dohoda:

Ivetka

ona nebude mít žádná tabu a já jí ukážu výsledný sestřih s tím, že když bude mít zásadní argumenty, budeme se o nich bavit. To jsme dodrželi; ona neměla tabu, viděla výsledný sestřih a nechala ho tak, jak byl.

Jak jste Ivetku poznal?

Ivetka je jednou z nejinteligentnějších žen, které jsem kdy potkal. Přitom má základní vzdělání a pochází z malé vesničky na pomezí Šariše a Polska.

A zpátky k rusínským záležitostem – jaké mají lidé hlásící se v této oblasti k rusínským tradicím podmínky?

To jsem úplně dopodrobna nemohl poznat, ale myslím si, že kulturní zázemí tam je velké – zrovna i v té řeckokatolické církvi, takže podmínky jsou dobré. Co jsem viděl, ty rusínské tradice a jejich provozování, to všechno bylo velmi živé, autentické, upřímné a důležité, nic hraného.

Jak hrdě se tamní lidé k rusínským tradicím hlásí?

Myslím si, že velice hrdě. Ne pateticky, ale je to vědomí, které si drží.

TOMÁŠ PILÁT

Z NAŠÍ POŠTY

V tatínkových stopách na Podkarpatskou Rus

Inspirována článkem Jana Romana v posledním čísle časopisu posílám tatínkovu vzpomínku na jeho cestu na Podkarpatskou Rus. Byla bych ráda, kdyby se podařilo uveřejnit jeho text aspoň ve zkrácené formě. Mimochodem, já šla v tatínkových stopách, posaných v jeho vyprávění, v roce 1997...

Marcela Mecová, Praha

(Pozn. red.: Děkujeme, část vzpomínek rádi uveřejníme. Tatínek paní Mecové – pan Josef Nevýhoštěný, prožil na Podkarpatské Rusi plodná léta, přispěl k budování země a je také autorem pouťové knihy vzpomínek.)

Stavba kostela se blíží do finále

Rád bych vás opět informoval o výstavbě pravoslavního kostela v Hostovicích, okr. Snina na východním Slovensku. (První článek byl uveřejněn v PR č. 1/2006, další v č. 4/2006.) Stavba dál probíhá – podle sil věřících a hlavně podle výše finančních prostředků. Pokračuje pomalým tempem, ale výsledky přece jsou. Letos v červenci jsem při své návštěvě v mé

rodné obci Hostovice viděl, že kostel už stojí, je omítnut, uvnitř je elektroinstalace, vodovod, omítky a podlahy. Na zvonici jsou instalovány nové zvony od sponzorů, které už fungují – zvoní poledne a zvou na mši. Nyní probíhá zakrytí kopule kanadskými šindelem. Podle stavbyvedoucího má být hotovo do konce roku. Věřím, že se to podaří a hlavně bude na vše dost peněz. Venkovní úpravy zbudou zřejmě až na příští rok.

Ján Haragál, Pohořelice

Horská chata se našla

Chci vám poděkovat za zveřejnění mého dotazu o horské chatě v PR č. 2/2008. (Hledá se horská chata.) Díky článku jsem dostal informace od pana Pokorného. Jsem vám velice vděčný, panu Pokornému jsem už taky poděkoval.

V. Scheffel

Bez Sokolů by nebylo republiky

Letos jsme si připomněli významný svátek našich národů, 90. výročí vzniku první republiky Čechů, Slováků a podkarpatských Rusínů. Myšlenka samostatného státu se objevovala už v 19. stol., pomohla jí i 1. světová válka. Naši tehdejší představitelé organizovali domácí i zahraniční odboj, zakládali legie, které vznikaly mj. i ze Sokolů. U nás v Jeseníku jsme si jubileum připomněli akcí pořádanou TJ Sokol a městem Jeseník. Konala se pod heslem „Bez Sokolů by nebylo legií, bez legií by nebylo ČSR“. Součástí akce byl i Běh naděje, inspirovaný Během Terryho Foxe, jehož vítězka je věnována na boj proti rakovině. Účastníci obdrželi pamětní Účastnický list.

Stanislav Malcher, Jeseník, starosta TJ, vzdělavatel a kronikář, člen SPPR

Rusínské národní obrození a fenomén podkarpatské malířské školy

IV. V zrcadle československé umělecké kritiky

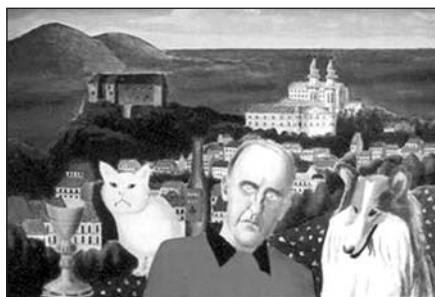
Podkarpatsí malíři, zejména J. Bokšaj, B. Erdélyi, E. Grabowski, se ve 20. letech zúčastňovali vystav v Mnichově, Budapešti, Benátkách či Paříži a v důsledku toho československá veřejnost o nich věděla málo. Pražská umělecká kritika ani netušila o existenci školy moderního umění v zaostalé východní provincii Československa. Dílo podkarpatských výtvarníků objevil pro širší československou veřejnost velký přítel Rusínů a Podkarpatské Rusi, český básník a literární kritik Jaroslav Zatloukal. Působil v Bratislavě, kde v roce 1935 založil Klub přátel Podkarpatské Rusi. V roce 1936 založil časopis Podkarpatoruská revue, jehož prostřednictvím seznamoval československou veřejnost s problémy východní provincie republiky a rovněž s jejími kulturními možnostmi. „Po prvé tvářím v tvář,“ psal na stránkách časopisu J. Zatloukal, „stál jsem podkarpatoruskému výtvarnému umění v Užhorodě v Purmově kavárně, která vystavuje stále pěkný počet obrazů od předních výtvarníků. Je příjemně překvapující setkat se ve veřejných místnostech s hodnotným uměním výtvarným. Při návštěvě několika významných malířů v Užhorodě v srpnu 1935 měl jsem příležitost poznati více výtvarné snažení v zemi Podkarpatoruské, kterému s naší strany nebylo věnováno dosud nejmenší pozornosti. Od této chvíle bylo mojí myšlenkou ukázati československé veřejnosti, že na Podkarpatské Rusi nejsou jen neutěšené poměry hospodářské a sociální, ale i život velkého uměleckého kvašení a vzepjetí, který nijak není pozadu za historickými zeměmi a že se může svými výtvarnými projevy zařadit do všech moderních směrů.“

Začátkem roku 1936 byla díky úsilí J. Zatloukala a spoluzakladatelů Spolku výtvarných umělců na Podkarpatské Rusi L. Kaišla a B. Oždiana v Bratislavě zahájena první ucelená výstava Spolku, která se stala velkým překvapením pro milovníky výtvarného umění. Posléze putovaly obrazy z bratislavské výstavy do Brna. Za rok se konala ještě širší výstava Spolku v pavilonu Myslbek v Praze. Slovenský a český tisk konstatoval, že „nikdo neočekával, že výtvarný život na Podkarpatské Rusi má takové mocné umělecké rozpětí.“ Spolek podkarpatských výtvarníků byl podroben kritice, z které vyšel čestně. „Podkarpatské umění se představuje v živém kvasu, ve značné směrové rozmanitosti i kvalitě, ukazuje prolínání silnějších vlivů Východu s ohlasy moderního umění západního... O výtvarnější vyjádření se pokoušejí jednak pod vlivem Cézannovým, jednak kubizováním forem nebo úsilím o expresivnější výraz: V. Erdélyi, J. Erdélyi, L. Miloš...“ (Lidové noviny, 5. IV. 1936). „Zdá se, že nejvýchodnější kout republiky pozvolna dostává se k svému slovu, které není možno neslyšet. Kulturní život na Podkarpatské Rusi v posledních letech vyznačuje se vůbec prudším rozmachem a zaslouží si, aby

J. Čornij: Gotický Užhorod

byl podporován patřičnými činiteli a celou československou veřejností oceňován... Bratislavská výstava je toho nejlepším dokladem. Od realismu přes impresionismus dostáváme se tu k výraznému expresionismu, fauvismu a surrealismu. Jde tedy tato výstava ve znamení všech směrů jako téměř každá jiná výstava u nás.“ (Podkarpatoruská revue, č.1, 1936) „Dnešní umělci z Podkarpatské Rusi mají úlohu daleko obtížnější – neboť zde nebylo té tradice a těch vztahů, jako u slovenského umění. Tito malíři chtějí zachovati krok s uměním

T. Barčaj: Užhorod

ostatním, a proto snad ta poněkud neukázněná barevnost, často divokost celku, jakési štetcové siláctví. Leč, to jsou vlastnosti, které mohou prospěti dalšímu vývoji, až jednotlivé osobnosti najdou oporu v obecné československé tradici umění.“ (České slovo, únor, 1937) Na stránkách dalších periodik (Moravské noviny, A-Zet, Pressburger Zeitung, Grenzboten) kritici konstatovali, že u podkarpatských výtvarníků je evidentní rozdělení na dva směry: realistický, mající převahu, a na druhé straně usilovně zapojování do moderních směrů. Vcelku zdůrazňovali kritici, výstavy přesvědčily československou veřejnost, že na Podkarpatské Rusi jsou osobití a vyhranění umělci, že jsou tam značné umělecké hodnoty.

Na rozdíl od většiny českých a slovenských kritiků, kteří hodnotili výsledky práce podkarpatských výtvarníků jako celku, J. Zatloukal věnoval velkou pozornost tvůrčímu profilu jednotlivých umělců. „Tak jeví se nám J. Bokšaj jako jeden z významných reprezentantů podkarpatoruského malířství, výrazný tvůrce realistických krajin... Je to malíř vysoké technické vyspělosti, výrazných barev a kompoziční mohutnosti. On projevuje i svou lásku k zemi a lidu, přenášeje ve sytých barvách krásu a chmurnost krajin na svoje plátna. Jeho náboženské motivy jsou rázu statického, ale zato tkví v nich náboženské mystérium, silné a vzrušující. Jakoby na tato plátna zapůsobily sugestivní výjevy z podkarpatských ikon. Bokšaj je zjevem jistě osobitým a vzácným na Podkarpatské Rusi.“ B. Erdélyi se podle J. Zatloukala zapojuje do moderních výtvarných směrů. „Vypjal se vysoko nad realitu, aby z ní podržel jen nejnütnější charakter. Jeho krajiny, tak často s jezery, jsou převážně drženy v studených barvách, nejlépe zelené a modré... Expresionismus nalezl v Er-

E. Grabowský: Stohy sena na polonině

délyim malíře velkých potencií výtvarných. Horečný zápas o vlastní výtvarnou mluvu odráží se v různých těch obrazech. Na každém plátně možno zachytit stopy hledání vlastních výrazových prostředků. Dramatičnost charakterizuje tvorbu Erdélyiho, jakož i ponurá barevnost, pod jejíž dynamikou třeba hledati vášnivý cit umělcův. Tvrdší lyričnost prostupuje plátna tohoto umělce, v nichž je zvláštní síla a nadvláda barev.“ Ze školy J. Bokšaje a B. Erdélyiho, konstatoval J. Zatloukal, vyrůstala mladá rusínská výtvarná generace I. Erdélyi, L. Dvan-Šarpotoki, A. Kocka, Z. Šoltés, V. Borecký, A. Doboš aj. „I. Erdélyi projevuje nevěšdní schopnosti pro živost barev a výtvarnost, roste v něm talent velmi pozoruhodný, jemně reagující na moderní projevy výtvarné... L. Dvan-Šarpotoki hledá usilovně cestu k vlastnímu výrazu, předznačenému výbojným modernismem francouzským (fauvismus). Hledá nový výraz pro podkarpatskou krajinu... A. Kocka – kultivovaný malíř, snažící se o moderní malířskou techniku. Ovlivněný modernismem, ponechává si jistý svůj výraz. S velkou láskou přilnul k romantické krajině v okolí Užoku, kde působil několik roků a poznal bídu lidu a jeho primitivismus. Tu vznikají Kockovy pochmurné, téměř balaďické krajiny v hutných zemitéch barvách.

(Pokračování na str. 12)

Odpověď k „Odpovědi“

Vážení členové Společnosti, s uspokojením konstatuji, že po uveřejnění mého „Stanoviska k výzvě ke vstupu našich členů do Společnosti Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi“ v minulém čísle našeho časopisu se situace zásadně vyjasnila: na základě vlastního rozhodnutí dr. Pilátová společně s několika dalšími členy výkonného výboru pouze přechází do nově založeného občanského sdružení, které nese název Klub Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. Zásadní směřování a cíle jeho budoucí činnosti jsou pak zřejmé z její „Odpovědi a pozvání do klubu“.

Podstatnou však zůstává skutečnost, že existence dosavadní Společnosti přátel Podkarpatské Rusi nebude nijak dotčena; to znamená, že bude dále existovat a pracovat, nezmění se zaměření a cíle její činnosti a mj. nebudou rovněž nijak dotčeny dosavadní podmínky členství v OS. Zásadní naplnění činnosti nového, resp. doplněného vedení Společnosti zůstává prosazováním našich dlouhodobě proklamovaných cílů: budeme i nadále rozvíjet oboustranné přínosné kontakty a styky mezi občany České republiky a Zakarpatské oblasti Ukrajiny ve všech oblastech společenského života a na různých úrovních; rovněž pak připomínat historii přínosu našeho státu a jeho občanů pro tuto dřívější zemi Podkarpatoruskou; to vše k vzájemnému

prospěchu obou zúčastněných stran a pro rozvíjení dosavadních vztahů, jejichž základ má své kořeny v období naší společné existence v jednom státě – meziválečné Československé republice.

Nenastává stav, který by směřoval k zániku Společnosti v důsledku postupného odchodu jejich původních, zakládajících členů. Mezi nás se hlásí noví členové – mladí lidé, kteří mají značný a konkrétní zájem o spolupráci; již dlouhodobě jsou rozvíjeny vzájemné kontakty v řadě oblastí – školství, kultuře, turistice, humanitárních akcích; podporujeme příbuzenské vztahy, spolupracujeme s krajskými spolky. Diskuse pro vytváření podmínek naší budoucí činnosti probíhá v rámci současných schůzí výkonného výboru. Potřebné změny by měly být připraveny do budoucí valné hromady Společnosti, která se sejde na jaře příštího roku. Jako členové Společnosti máte nyní možnost a především právo se k tomuto stavu ve Společnosti a jejím budoucímu vývoji vyjádřit. Vaše sdělení, názory a připomínky pro nás budou cennými podněty pro směřování naší budoucí práce. Pište prosím na kontaktní adresu brněnské odbočky SPPR; tj. 615 00 Brno 15, Škrochova 35.

Ing. LIBOR CHYTILEK

předseda výboru brněnské odbočky SPPR

Výzva

K diskusi vyzýváme i my, kdo soudíme, že Klub Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi by se měl ubírat sice podobným, ale přece jen trochu soudobějším směrem, a řekněme – i po širší dálnici, než dosavadní SPPR. Ostatně – snažili jsme se několik let, aby naše organizace, kterou jsme spoluzakládali a k níž – k jejím tradicím a vykonané práci – se stále hrdě hlásíme, měla dost místa stejně pro rusínskou národnostní menšinu jako pro české členy. Je třeba v této souvislosti říct, že pouze a jedině díky tomu, že jsme postupně rozšířili svou činnost o aktivity rusínské menšiny, dostáváme příspěvky od státu i magistrátů na naši činnost – vydávání časopisu (hrazeno převážně ze státního grantu), besedy, výstavy, publikace atd. Jiní však soudili jinak, proto odcházíme. A znovu **zveme všechny Rusíny i české přátele Podkarpatské Rusi, aby v nové organizaci – stejně jako kdysi na Podkarpátí – byli s námi pod jednou střechou.** Ustavující valná hromada Klubu bude v Praze 31. ledna 2009 dopoledne v Domě národnostních menšin. A pokud chcete dál diskutovat o zaměření činnosti, čemuž budeme rádi, pište prosím na adresu výkonného výboru SPPR, Dům národnostních menšin, 120 00 Praha 2. Vocelova 3. Budoucnost se přece netýká pouze ing. Chytilka či brněnské odbočky, ale všech členů. (ap)

CO SE PÍŠE A VYSÍLÁ O PODKARPATSKÉ RUSI A RUSÍNECH

* Na internetovém serveru **Aktualne.cz** uveřejnil **Martin Novák** (28. – 29. 10.) rozsáhlou obrazovou reportáž **90 let poté: Jak žije kus republiky zabraný Stalinem.** Autor projel velkou část Podkarpatské Rusi, hovořil s mnoha lidmi, zkoumal ekonomickou, politickou i kulturní situaci země. Věnoval se také dějinám Podkarpatské Rusi (např. přehled jejích „vlastníků“ v uplynulém století). Setkal se s náhodnými kolemjdoucími i našimi dobrými známými a přáteli, např. s průvodkyní v Muzeu Ivana Olbrachta Natálií Tumarecovou či s Ivanem Latkem a Olgou Buksarovou, aktivisty českých krajských organizací v Užhorodě.

* **Česká televize** vysílala vynikající dokumentární snímek **David Vondráčka Do země (ne)zaslíbené,** jehož část je věnována Rusínům v Česku. Podává svědectví o lidech různých generací, kteří tu našli domov. Citlivě a s porozuměním líčí jejich život, názory i životní pocity; spolu s nimi se zamýšlí nad tím, kde se cítí doma a jak dlouho trvalo – pokud vůbec, než si mohli říct, že jejich domov je v Česku.

* V časopise **Český dialog** č. 7/228 publikuje **Bohuslav Hynek** pozoruhodnou úvahu **Klub Rusínů a jejich přátel,** v níž uvažuje o nové rusínské organizaci a jejím příštím časopisu (podstatná část vyšla v PR č. 3/2008). Stejně číslo přináší několik dalších podnětných textů věnovaných Podkarpatské Rusi: Článek **Igora Kačera Češi na Podkarpatské Rusi** – skutečnost nebo mýtus? o tamní české komunitě, glosa **Židé na Podkarpatsku** připomíná osud kdysi početného obyvatelstva ži-

dovského vyznání, které žilo v podkarpatských městech a vesnicích.

* **Noviny Kraj Vysočina** upozorňují (27. 10.) na další „položky“ stále bohatší spolupráce Kraje Vysočina se Zakarpátím. Ředitel Ukrajinské alergologické nemocnice v Solotvině Jaroslav Čonka uvedl, že děti z Vysočiny by už příští rok mohly vyzkoušet mimořádně úspěšnou léčbu astmatu v sanatoriu v bývalém solném dole v Solotvině. „Náklady na léčbu a pobyt jsou u nás srovnatelné s českými, takže odpadá spousta problémů. Umím si představit, že bychom tak mohli experimentální první skupinu o 30 až 40 dětech v Solotvině přivítat už příští rok,“ řekl Čonka.

* **O problému zelených karet,** které podle původního návrhu zákona chtělo české ministerstvo vnitra upřít zájemcům o práci u nás přicházejícím z Ukrajiny, informovala řada médií. Např. MfD (27. 10.) cituje názor P. Čížinského z Poradny pro občanství, který říká, že pokud by tyto země (*pozn. red.: i Ukrajina*) nebyly zahrnuty do systému zelených karet, znamená to prakticky konec jejich pracovníků u nás. „Ani ve snu by mě nenapadlo, že by se tam tyto země nedostaly,“ míní Čížinský. List to doplňuje uvedením počtu volných míst na českém trhu práce (cca 150 tisíc!) a názorem, že pokud by se chystaná opatření prosadila, pokvete nadále korupce s pracovními povoleními.

* V týdeníku **Reflex** č. 43/08 vyšel zasvěcený článek **Radana Láška** věnovaný **Podkarpatské Rusi** s důrazem na výročí vzniku republiky. Výstižně charakterizuje minulost, současnost i problémy regionu. Stať doprovázejí kvalitní reportážní fotografie Dany Kyndrové.

* **Podkarpatská republika vpřed?** Tak nazval Ivo Dokoupil svůj článek na internetu (30. 10.) o snahách rusínských organizací, usilujících v současnosti o autonomii země. Informuje mj. o 2. evropském kongresu Podkarpatských Rusínů, který se sešel letos koncem října v Mukačevu. „Všech 109 delegátů vyhlásilo republiku a hned i s prozatímní – dokonce 50–ti člennou vládou,“ konstatuje autor a dodává, že mluvčím snah je „Dimitrij Sidor, pravoslavný arcikněz v chrámu Krista Spasitele v Užhorodu, podřízeného Moskevskému patriarchátu. A tady pocho-pitelně začíná prostor pro spekulace. Zvláště, když nepočtený mítník stoupenců Kongresu a tedy autonomie Zakarpatska se konal pod zástavami ruské mládežnické organizace „Rodina“, tedy Vlast... Což o to, v emancipační sebereflexi Rusínů, k nimž se otevřeně hlásí nyní jen kolem 10 tisíc obyvatel z milionu 300 tisíc lidí v Zakarpatsku, lze jistě vystopovat ruské zájmy. Zvláště, když vezmeme v úvahu strategický význam Podkarpatské Rusi kvůli dopravě a produktovům. Ukrajínští, zejména nacionální, politici volají po represii rusínských obrozenců.“ Dokoupil soudí, že „pokud se v rozhádaném Kyjevě najde dostatek politické moudrosti, začne s Rusíny dialog, který může vyústit v rozumnou dohodu o vyšší či menší míře samosprávy. O rusínských snahách o autonomii resp. samostatnost píše i další české periodika, např. **Lidové noviny** (3. 11.) v článku „**Česká Ukrajina**“ se chce odtrhnout, jehož autor L. Palata připomíná i historii podkarpatoruské autonomie na konci 30. let minulého století. (ap)

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus (Прага – Пряшів)

Не люб свій народ
зато, же с славный,
але зато, же с твій.

Александр Зозуляк

Марія МАЛЬЦОВСКА

БЕСКИДСЬКЫ СПИВЫ

Під таков назвов вышла книжка поезії **Штефана СМОЛЕЯ**, русиньского народного поэта старшой генерації у видавательстві Русин і Народны новинкы в Пряшові (зоставитель, графічна управа, технічний, языковий і відповідный редактор **Мгр. Александр Зозуляк**).

Народив ся Штефан Смолей 13. 9. 1933 в Рошквіцях Міджілабірського окресу. Вучив ся за обрабляча желіза, робив в заводі Вігорлат, пізніше в Міджілабірцях, в Мостарни. Зажыткы з тяжкого художного дїтства, жылот в русиньскім селі, радости і болі обычайных людей, пережывана за доло русиньской ідентіты – то темы, над якыма все роздумовав Штефан Смолей. А то быв лем крок ку тому, абы ся взяв за написаня першых стишкы. Передовало їм складованя слов про співанкы міджілабірських фольклорных співацькых колективів. Першы стишкы ся обявили по революції в 1989 році, а то в Народных новинках, часописі Русин, Русиньскім народнім календарю, в зборниках поезії **Муза спід карпат** (Пряшів, 1996) і **Тернёва ружка** (Пряшів, 2002). Самостатный зборничок му вышов в Міджілабірцях під назвов **Чудны думкы**, дакус векшій зборник під назвом **Не ганьб ся, Русине** (Пряшів 2005). Штефан Смолей є і автором короткых

творів, што вышли в книжці **Юрковы пригоды** (Пряшів, 2007).

Бескидськы співы – є то за шором третя книжка стишкы Штефана Смолея. Такой треба повісти, же він є дуже продуктивный автор. В старобі, як кїбы ся хотів наповно выповісти, высповідати. Пережыв плодныи жылот, а хто бы ся не хотів подїлити з іншыми людьми о пережытїм? Є то добрый звык. Зато выдати свою книжочку му приношало барз велику радость.

Не є то поезія великого калїбу, але потїшить, погладить душу. Красно знає Ш. Смолей ся вернути назад до дїтства, постояти на мостї, поспівати, підставити тварь під зимушні влочки в часі Святого вечера, покачати яйчка на Великдень, постояти з квітками в руках і свічку запалити над гробом своєї любенькой, незабытної, єдиной матери.

Темы, темы, темы... Стары русиньскы темы. Днесь ся то видить молодым людем, як єдна приповідка. Треба о тїм писати? Треба, жебы знати о своїм корїно, о краю, котрый нас выгодовав пісньм чорным хлїбом, о краю, котрый має достаток воды, співанок, стародавных традицій. То є тот знама русиньска культура. То є то наш капїтал.

Тот помножує якраз Штефан Смолей, який жыє в природній русиньскій средї Русинів, в Міджілабірцях. Він найліпше чувствує пулз русиньского жывота, жыє з людьми і про людей. Ёго стишкы суть просты, але написаны од сердця, щїро. Были сьме аж зачудованы, якы красны описы природы, родного краю нам

понукув. Правда, послабшы міста находиме, кідь автор ся снажить переповісти якусь пригоду. Пригода перевыше поезію. Шкода, бо в ёго припадї, мож бы было одділити тоты два планы, а пак бы зістала лем поезія, з котров бы ся міг іщі довше помоцовати.

Збірка Бескидськы співы одбивать душу Русина. Автор утримує, захранює богатство языка, який є на одходї. Попри вічных темах жывота, смерти, ласкы, принїє і нове, а по-позерав ся до минулости поглядом сучасного русиньского чоловіка-автора.

СТИШКЫ МОЇ, СТИШКЫ

Беру перо до рук
Стишок написати,
Хоць не знам, ці дахто
Го буде чїтати.

Што кідь тужба моя
Нутить ня ку тому,
Знова написати
Даку думку свою.

Кус знам віршовати
І з тым ся не хвало,
Не мам на то школы
Ани пыху свою.

Хоць см міцно тужыв
В школі ся учїти,
Мій осуд мі стигнув
У тїм забранити...

Велё стишкы такых
Який був мій жылот,
Велё у них смутку
Може смутных пригод.

Кідь мі осуд такый
Жылот мі задїлив,
Бы–м своїма стишками
З вами ся подїлив.

МИХАЛКО

(Урывок)
Уж было полудне
Вонка было тепло,

Сонце пригрівало
лучами, аж пекло.

Стромы посмутнїли
В тихости стояли,
Листя конарикы
Смутнї поспушчали.

І квітки, і трава
К земли ся хылили,
З літней горячобы
І они смутили.

Воздух був горячий
Тяжко ся дыхало,
Была горячоба
Якой было мало

У горах Бескидах.

ВЛОЧКЫ СЊГУ

Влочки снїгу – то суть зимны
Прекрасны квіточкы,
Лем ся на них посмють зблизка
Но не берь до руки.
Якбы ся в твоїй долони
Лем мало загрїли,
Стратили бы свою красу
І бы загынули.
Они крегшы, як квіточкы
Котры влітї цвинуть,
Єдны без воды, а другы
Од тепла загынуть.

СПОМИНАНЯ НА МОЛОДОСТЬ

І я був молодой
Мав см свої планы,
Спознати цілий світ
А в нїм ёго тайны.

Тужба за познанїєм
Одвагу давала,
І малы успїхы
Радость спроваждала.

В думках літав, як птах
Смотрив звысокости,
Не познав гранїці
Своей молодости.

І моя молодость
Скоро ся минула,
Як опар над водов
Ся мі росплынула.

Што по нїй зістало?
Уж лем споминання,
Чом была так курта
Жаль, тяжке взыханя..

Аж догды ся знаме
За нёв обзерати,
Як на ню можеме
Уж лем споминати.

ЗАБАВА НА МОСТІ

На мостї із цілого
Села дівкы пришли,
Якбы з–над Бескида
Яны звїзды зышли.

Прекрасны дівчата,
Як ружы червены,
Косы заплетены,
Шумнї облечены.

Прекрасны лайбикы
На них ся блискали,
Якбы з неба звїзды
На них попадали.

Бїлы оплічата
Красно выпываны,
Рукавы збераны
Патличком звязаны.

Збераны кабаты
В передї хустята,
Были то прекрасны
Русиньскы дівчата.

Не было спознати,
Же чорный хлїб їли,
Же в художных хыжках
Выростали, жыли...

Rusínské národní obrození a fenomén podkarpatské malířské školy

(Dokončení ze str. 9)

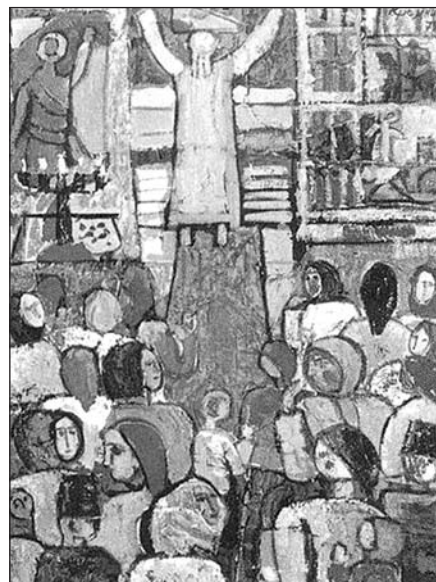
A. Kocka je nesporný talent..., v němž roste Podkarpatské Rusi z mladé generace jeden z nejlepších malířů... Příčinnivým žákem J. Bokšaje se nám jeví impresionistický krajinář Z. Šoltés... Velký kompoziční smysl projevuje V. Borecký, pracující barevnou i formovou zkratkou. „J. Zatloukal optimisticky viděl budoucnost podkarpatské malířské školy. „Nesmi se však zapomenuti na to,“ zdůrazňoval, „aby bylo umožněno všem těmto talentovaným Rusínům za příznivých podmínek, aby svůj talent mohli usměrňovat pro hodnotná umělecká díla. Přebohatá je studnice tato, z níž vyváženo bude umění nových zdrojů, silné a opravdové.“ Vývoj podkarpatské malířské školy do sovětské anexe Podkarpatské Rusi dal za pravdu J. Zatloukalovi. Dílo žáků J. Bokšaje a V. Erdélyiho se stalo zlatým fondem výtvarného umění podkarpatských Rusínů.

V. Smutný osud podkarpatské malířské školy po anexi regionu Sovětským svazem

V kulturní sféře projevovaly na začátku sovětské éry mocenské orgány zdánlivou benevolenci. Podkarpatsští umělci byli dokonce zváni k účasti na výstavách v Moskvě a Kyjevě. „Neobyčejně zajímavá malířská škola!“, psala ve svých vzpomínkách významná ukrajinská výtvarnice Tatjana Jablonská. „S jakým nadšením jsme uvítali na našich výstavách obrazy Erdélyiho, Bokšaje,

Kocky, Manajla, Šoltésa! Jakým životodárným pramenem se stalo jejich dílo pro nás! Jakou aktivitu vyvinuli v našich uměleckých kruzích!“

Avšak brzy přišly v mocenských orgánech radikální změny. Počátkem roku 1948 byla v oblastním stranickém vedení provedena urychlená rotace kádrů ve prospěch přivandrovalců z východu. 62% místních komunistů, bývalých členů KSC, bylo uznáno za „nakažené buržoazní ideologií“ a vyloučeno ze strany. Nové stranické vedení východního původu zahájilo útok proti tzv. buržoazně-nacionalistickému kulturnímu dědictví, za jehož protagonisty byli označeni podkarpatscí činitelé národního obrození. Jejich dílo muselo být podle komunistických ideologů „svědomitě“ zapomenuto, a pokud možno vymazáno z paměti. Rozbita a zakázaná byla hlavní rusínská kulturní instituce – řecko-katolická církev. I na hlavy podkarpatských výtvarníků brzy padly úderky klacků stalinského hlavního ideologa Ždanova, který rozpoutal zběsilou kampaň „boje proti kosmopolitismu a poníženému uctívání Západu“. Samozřejmě, že sovětská byrokracie, jež neuznávala Rusíny jako národ, nepotřebovala ani národní uměleckou školu. Spolek výtvarných umělců byl zakázán, povolena pouze pobočka Sojuzu chudožnikov SSSR, a vstup do ni byl podmíněn uznáním „metody socialistického realismu“. Erdélyiho projekt transformace Veřejné školy kreslení v Akademii umění byl sovětskými úřady zesměšněn. Sovětským úředníkům byl cizí pojem Akademie jako studijního vzdělávacího ústavu. Podle je-

E. Bedzirová: V kostele

jich představ mohla existovat pouze jedna Akademie umění, a to v Moskvě. Umělce evropské úrovně nutili studovat dědictví ruských „předvižníků“, socializujících provinčních malířů 60. a 70. let 19. století s jejich rutinním popisným a literárně zaměřeným realismem, malovat pseudomonumentální obrazy, oslavující „osvobození“, „opětovné sjednocení“ a „budování socialismu“. Zakladatelé podkarpatské malířské školy se snažili udržet její tradice aspoň v krajinářství, avšak i karpatská krajina musela být doplňována nadšeně pracujícími kolchozníky a dřevorubci.

Prof. IVAN POP, DrSc

(Doplnění přístě)

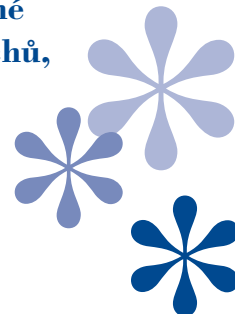
* * * * *

Vážení přátelé a příznivci Podkarpatské Rusi,

**výkonný výbor SPPR,
výbory odboček v Brně,
Jindřichově Hradci a Teplicích
a redakce časopisu Podkarpatská Rus**

**Vám všem přeje krásné a klidné
Vánoce a mnoho zdraví, úspěchů,
pohody i osobního štěstí
v roce 2009!**

* * * * *

Podkarpatská Rus – časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, 18. ročník, č. 4/2008. Redakce: René Kočík, Agáta Pilátová, Tomáš Pilát, Mária Mal'covská (Rodnyj kraj). Grafická úprava a sazba: Ondřej Huleš. Tisk: Tiskařské služby Rudolf Valenta. Evidenční číslo MK ČR E 10937. Vychází za podpory Ministerstva kultury ČR. E-mail redakce: agata.pilatova@tiscali.cz Internet: www.podkarpatskarus.cz. Kontaktní adresa: Dům národnostních menšin, Společnost přátel Podkarpatské Rusi, Vocelova 3, 120 00 Praha 2. Předáno do tisku 17. listopadu 2008, vyšlo v listopadu 2008. Příspěvky jsou redakčně upravovány a mohou být i kráceny.